

РОЛЬ ІННОВАЦІЙ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ І ДЕРЖАВИ

Кізін Г. В.

Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Враховуючи основні сутнісні характеристики, окреслено місце і роль інноваційного розвитку у сфері економічної безпеки, результатом якого є забезпечення конкурентоспроможності продукції (послуг), створення умов для економічної самодостатності, передумов до розвитку, посилення економічної стійкості та життєздатності як суб'єктів господарювання, так і національної економіки. Здійснено огляд наукових поглядів на доцільність, взаємозв'язки і місце інвестицій та інновацій в системі економічної безпеки, що підтверджує актуальність представленого дослідження. Визначено залежність рівня економічної безпеки держави, національного господарського комплексу від інноваційної активності господарюючих суб'єктів, як його складових. Проведено ідентифікацію напрямів інноваційної діяльності та її завдань на рівні господарюючих одиниць, а також структуризації складових безпеки (передусім макроекономічної, виробничої, фінансової, інвестиційної, науково-технологічної, зовнішньоекономічної, енергетичної, екологічної). Доведено комплексність і взаємоформуючий характер основних пріоритетних завдань інвестиційно-інноваційної діяльності та економічної безпеки національного господарства як основної складової економічної безпеки держави, досягнення високого рівня якої потребує диверсифікації інноваційної діяльності підприємств за видами її результатів.

Ключові слова: економічна безпека, інноваційна діяльність, конкурентоспроможність, інвестиційне забезпечення, підсистеми інноваційної інфраструктури

ROLE OF INNOVATIONS IN THE ECONOMIC SECURITY NATIONAL ECONOMIC COMPLEX AND STATE

Kizin G.

Lviv University of Trade and Economic

Given the basic essential characteristics the place and role of innovation development in economic security are outlined. These place and role consist in providing the competitive products (services), creating the conditions for economic self-sufficiency and preconditions for development, strengthening the economic stability and sustainability both business entities and national economy. The survey of scientific views on the feasibility, relationships and place of investments and innovations in economic security system has been worked out. It is proved that the economic securities as well as national economic complex in the whole depend on innovative

activity of economic entities. The identification of innovation activities and their tasks at the level of business units, as well as structuring components of security (primarily macroeconomic, industrial, financial, investment, science and technology, foreign trade, energy, environmental) have been conducted. The complexity and vitality of the main priorities of investment and innovation as well as economic security of the national economy is proved. The author believes that a high level of national economic security needs the diversification of innovation activities of enterprises according to the types of its results.

Keywords: economic security, innovation, competitiveness, investment support, innovation infrastructure subsystem

Актуальність проблеми. Як економічна категорія – економічна безпека держави характеризує здатність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою задоволення на певному рівні потреб громадян і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, які створюють загрозу нормальному розвитку національного господарського комплексу, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання. Стан економічної безпеки держави характеризується високим рівнем залежності від стану розвитку системи національного господарського комплексу та кожного окремого господарюючого суб'єкта, який є його складовою. Водночас на рівні кожного підприємства в посттрансформаційний період розвитку національної економіки актуалізуються проблеми забезпечення стійкості, конкурентоспроможності, ефективного використання потенціалу тощо. У даному контексті для забезпечення фінансової стабільності та ефективності власного функціонування у конкурентному середовищі підприємства мають повністю інтегрувати принципи інноваційного розвитку в основу діяльності. Відтак є очевидним взаємозв'язок між прагненням підприємств у зміцненні конкурентної (ринкової) ніші та досягнення необхідного рівня економічної безпеки, досягнути який можливо шляхом активізації інноваційної діяльності. Відтак залежність рівня економічної безпеки держави, національного господарського комплексу від інноваційної активності господарюючих суб'єктів, як його складових, актуалізує представлене дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окреслена проблема завжди була пріоритетною і перебувала в полі зору економістів,

політиків, менеджерів, юристів тощо. Вивченню різних аспектів національної економічної безпеки присвятили свої наукові праці такі вчені, як О.Ф. Белов, Т.Г. Васильців, З.С. Варналій, О.С. Власюк, І.Г. Мішина, І.П. Мойсеєнко, М.І. Флейчук та інші. Питанням інноваційного розвитку економіки присвячена чимала кількість фундаментальних досліджень. Перш за все варто виокремити праці таких вчених: В. Александрової, Л. Антонюка, В. Базилевича, Ю. Бажала, В. Гейця, В. Гриньової, С. Ільєнкової, С. Ілляшенка, Н. Краснокутської, Т. Лепейко, Ю. Морозова, А. Пилипенка, В. Савчука, Л. Федулової та інших.

Разом з тим, не зменшуючи значення здійснених досліджень у заданих напрямках, варто відзначити, що чимало питань удосконалення організаційно-економічного механізму активізації інноваційної діяльності в контексті зміцнення економічної безпеки як на рівні держави, так і на рівні національного господарства й досі залишаються висвітлені частково і потребують теоретичного, методичного та практичного вирішення.

Мета роботи. Виходячи з вищевикладеного, основним завданням статті є з'ясувати роль інновацій в системі економічної безпеки національного господарського комплексу і держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Враховуючи основні сутнісні характеристики, інноваційний розвиток являє собою процес, спрямований на оновлення, структурні, якісні зміни об'єкту, який здійснюється шляхом трансформації інтелектуального капіталу у матеріальні і нематеріальні цінності, призводить до збільшення вартості активів, підвищення кваліфікації персоналу, підвищення темпів господарського розвитку.

Скерування інноваційної діяльності у різні сфери життєдіяльності суб'єктів господарювання дозволяє забезпечити прогресивні зміни не лише у виробництві та збуті інноваційної продукції, але й у сфері технічних (застосування нових технологій та засобів виробництва), організаційних (нові методи і форми організації всіх видів діяльності підприємства і інших ланок суспільного виробництва), економічних (нові методи господарського управління через реалізацію функцій прогнозування і планування, оцінювання результатів діяльності), соціальних (нові форми активізації людського чинника) та юридичних

(сучасні удосконалені підходи до інституціонально-правового та інституціонально-організаційного забезпечення фінансово-господарської діяльності економічних агентів) нововведень. Усі ці чинники мають позитивним наслідком зміцнення конкурентоспроможності продукції та безпосередньо підприємств, підвищення ефективності їх господарювання, готовності реагувати на зовнішні і внутрішні виклики, ризики та загрози і, відповідно, посилення економічної безпеки. Більше того, саме в забезпеченні економічної безпеки суттєве значення має інноваційна активність як цілеспрямована діяльність з створення, впровадження у виробництво та просування на ринок продуктових, технологічних, організаційно-управлінських та інших нововведень.

Відтак, в рамках даного дослідження пропонується визначення сутності інвестиційно-інноваційного забезпечення в системі економічної безпеки держави, що з одного боку дещо обмежує охарактеризовані вище підходи, а з іншого – накладає додаткові особливості. Щодо обмежень, то йдеться про економічну сутність інновацій, їх роль, необхідність у розвитку національного господарства, доцільність та особливості організаційних процесів їх впровадження, а також мету і цілі інвестиційно-інноваційної діяльності.

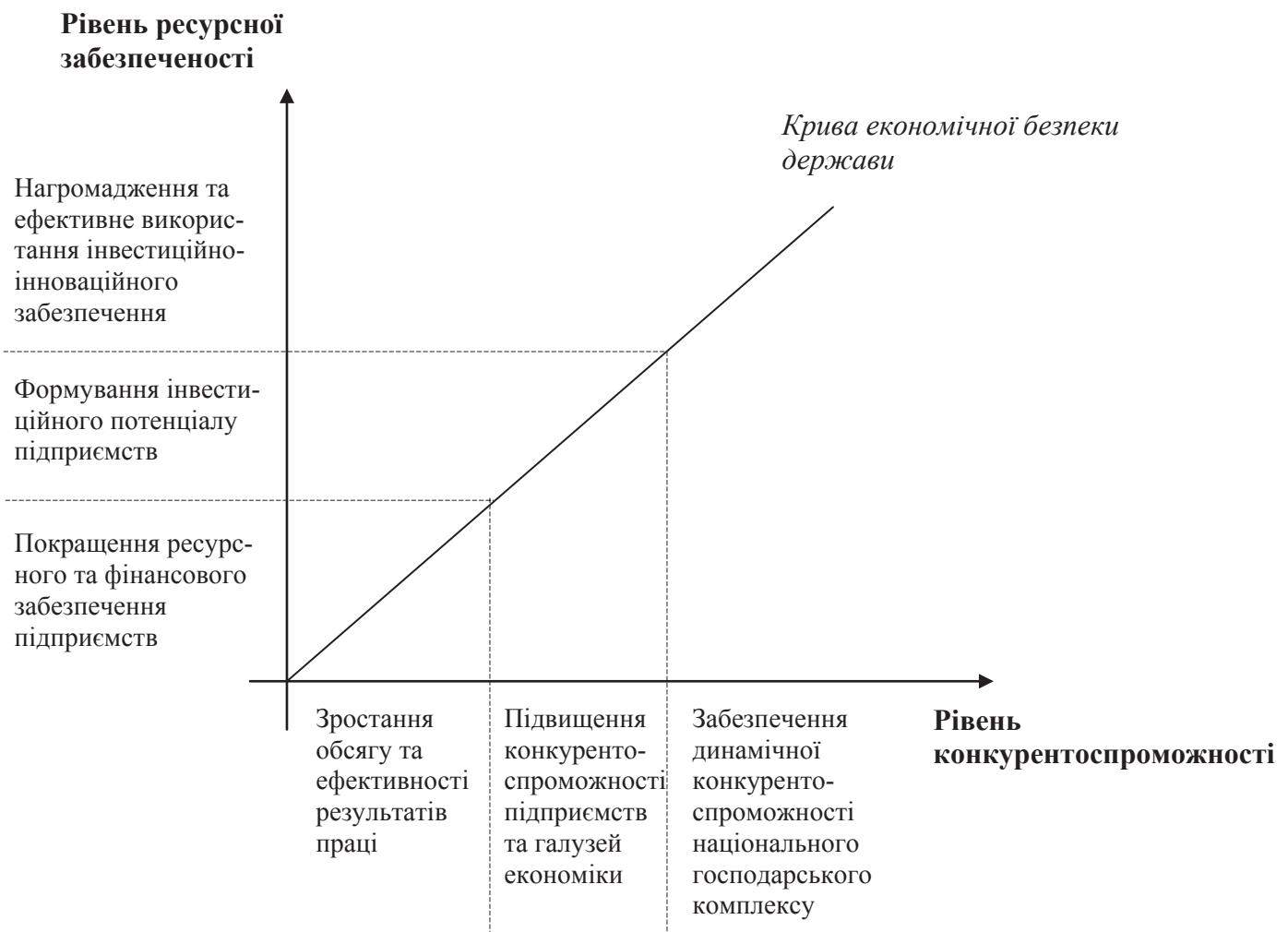
У сфері безпеки – це забезпечення конкурентоспроможності продукції (послуг), створення умов для економічної самодостатності, передумов до розвитку, посилення економічної стійкості та життєздатності суб'єктів господарювання. Щодо особливостей, то це виконання завдань, спрямованих на забезпечення продуктової, фінансової, техніко-технологічної, інституціональної та інших складових економічної безпеки суб'єктів господарювання. Зауважимо, що досягнення цього власне і потребує диверсифікації інноваційної діяльності підприємств за видами її результатів.

Здатність до розширеного відтворення та прогресу потребує більшого ресурсного, фінансово-інвестиційного та інституціонального забезпечення. Саме цим пояснюється потреба у розширенні інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання базових видів економічної діяльності. Цей елемент внутрішньої структури системи безпеки потребує значно більших витрат. Але він невід'ємний. Можна створити умови для

економічної незалежності та стабільності і стійкості національної економіки. Втім, без умов для розвитку (передусім інноваційного) це лише консервуватиме негативні аспекти недостатньої конкурентоспроможності вітчизняних товарів і послуг та подальшого їх витіснення що з світового, що з внутрішнього ринку.

На ключовій ролі інноваційного чинника наголошує й Г. Вечканов, який зазначає, що серед факторів, які впливають на обсяг, структуру економічного потенціалу та його динаміку (ключові, на думку науковця, параметри економічної безпеки держави), основними є обсяг і доступність ресурсів, рівень розвитку науково-технічного прогресу та накопичений країною потенціал у сфері фундаментальних і прикладних досліджень, професійно-кваліфікаційний рівень працівників [2, с. 11].

На нашу думку, є підстави висвітлити важливість та місце інвестицій і інновацій в процесі зміцнення економічної безпеки держави як на рисунку 1.

Рис. 1. Місце інвестицій і інновацій в процесі зміцнення економічної безпеки реального сектору економіки

Розроблено автором

Відомо, що результатом ефективної інноваційної діяльності стає зміцнення конкурентоспроможності продукції (послуг) суб'єктів господарювання або істотне підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності, адже напрямками інноваційної діяльності виступають створення об'єктів інтелектуальної власності, науково-технічної продукції, розробка та випуск принципово нових видів техніки і технологій, створення і впровадження ресурсо- та енергоощадних технологій, технічне переозброєння, реконструкція, розширення, будівництво нових підприємств тощо.

Як зазначає В. Богомолів у праці «Экономическая безопасность», роль виробничих інновацій полягає в тому, що вони підвищують продуктивність праці і за рахунок виробництва більш якісної продукції дозволяють суб'єктам господарювання перемагати у конкурентній боротьбі; при цьому суб'єктам господарювання потрібно знайти вихід з так званої інноваційної пастки, коли об'єктивно необхідні кошти на інноваційну модернізацію, але їх немає, оскільки обсяги реалізації стандартної (неінноваційної) продукції малі [1, с. 87].

Відтак, економічна безпека національного господарства в значній мірі залежить від інноваційної політики держави та суб'єктів реального сектору, спрямованої на реалізацію державних інтересів, промислово-виробничого капіталу і наукового співтовариства у сфері інноваційної діяльності. Об'єктами інноваційної діяльності є сектор науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок, інноваційна діяльність та науково-технічні нововведення суб'єктів реального сектору національного господарства.

Попри те, Г. Вечканов визначає такі функціональні підсистеми інноваційної інфраструктури, як:

- фінансову (утворена бюджетними, венчурними, страховими, інвестиційними та іншими фінансовими фондами);
- виробничо-технологічну або матеріальну (технопарки, інвестиційно-технологічні центри, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій);
- інформаційну (бази даних і знань, центри доступу, аналітичні, статистичні, інформаційні центри);
- кадрову (навчальні установи з підготовки і перепідготовки кадрів у сфері наукового та інноваційного менеджменту, технологічного аудиту, маркетингу);

• експертно-консалтингову (організації у сфері інтелектуальної власності, стандартизації, сертифікації, інформаційно-консалтингові структури у сфері фінансів, інвестицій, маркетингу, управління тощо) [3, с. 103-104].

Про важливість наукової та інноваційної діяльності за для збільшення можливостей забезпечення екосистейту згадував ще один з перших вітчизняних дослідників проблем економічної безпеки – Г. Пастернак-Таранушенко [5, с.99-100]. Сприяння науково-технічному прогресу має бути однією з основних витратних статей державного бюджету, переконаний дослідник проблем економічної безпеки держави В. Сенчагов. На думку науковця, це забезпечує економічне зростання на принципово новій технічній основі. Натомість, основним економічним фактором, що перешкоджає інноваційній активності промислових підприємств на посттрансформаційному етапі розвитку економіки, є недостатність власних грошових засобів [7, с.146,165-166].

У цій же праці [7, с.179-184] доводиться, що індикатори інноваційної безпеки економіки доцільно системно пов'язувати з ефективністю інноваційної діяльності. Відтак, такими є зростання ВВП внаслідок інновацій, збільшення обсягів наукомісткої продукції, підвищення ефективності виробництва внаслідок інновацій (приріст продуктивності праці, фондівіддачі, матеріалівіддачі), обмеження зростання ресурсо- та енергомісткості виробництва, покращення екологічної безпеки.

Д. Буркальцева, обґрунтовуючи інституціональний механізм впливу держави на зміцнення економічної безпеки, серед найбільш дієвих та важливих інституційних інструментів і важелів управління, визначає інвестиційні та інноваційні. Вони є складовими механізму гарантування економічної безпеки – системи організаційно-економічних і правових заходів для запобігання економічним загрозам та підвищення таким чином рівня економічної безпеки держави [2, с. 68-71]. Відтак, науковець визнає важливість цих елементів забезпечення економічної безпеки соціально-економічних систем з-поміж адміністративних, економічних, інформаційних, громадських та податково-бюджетних, але, на жаль, не згадує потреби в об'єктивно доцільному поєднанні інновацій з інвестиціями.

Про розвиток інноваційної інфраструктури та модернізацію системи реалізації інтелектуального потенціалу підприємств як перспективного шляху зміцнення їх економічної безпеки пише Н. Юрків у праці «Економічна безпека реального сектора економіки України: стратегічні пріоритети і теоретико-методологічні засади забезпечення». Науковець зазначає, що недостатня інноваційна діяльність є головною причиною

низької конкурентоспроможності вітчизняних товарів (послуг). Її активізація потребує покращення фінансово-інвестиційної забезпеченості підприємств, розвитку організаційно-комунікаційної інфраструктури інноваційної діяльності, зростання стимулів до реалізації науково-дослідних проектів та впровадження їх результатів у виробництво [8, с. 305].

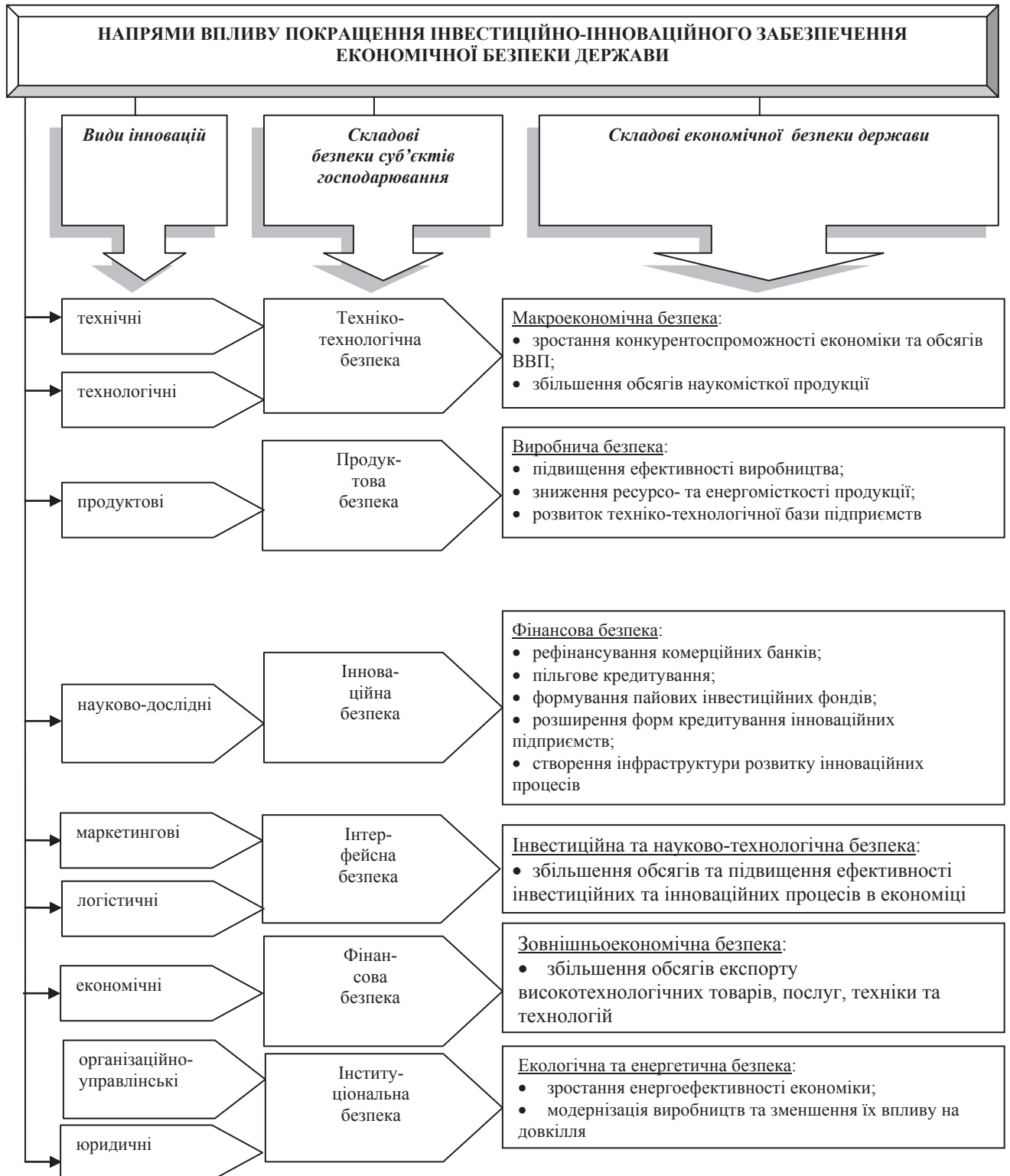
Роль держави у зміцненні інвестиційної безпеки на посттрансформаційному етапі розвитку економіки визначається у праці «Інвестиційна безпека перехідних економік в умовах глобальної інтеграції: теоретико-методологічні підстави та прикладні аспекти». При цьому науковцями визначено такі заходи державної політики, спрямовані на стимулювання залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у наукову, науково-технічну та інноваційну сфери, як створення системи пільгового рефінансування комерційних банків, удосконалення практики пільгового кредитування, формування пайових інвестиційних фондів, розширення форм кредитування інноваційних підприємств, створення інфраструктури розвитку інноваційних процесів, організація Центру інституціонального розвитку сфери інноваційної інфраструктури [4, с. 174].

Виходячи з вищенаведених наукових поглядів на доцільність, взаємозв'язки і місце інвестицій та інновацій в системі економічної безпеки, вважаємо за доцільне сформулювати таке визначення суті поняття інвестиційно-інноваційного забезпечення економічної безпеки держави як систему інституціональних, організаційно-економічних, професійних та ін. механізмів і засобів інвестування та фінансування процесів розвитку інноваційної інфраструктури, створення, розробки, технічного обґрунтування, впровадження у виробництво, просування інновацій та інноваційної продукції з метою посилення функціонально-структурних характеристик економічної безпеки суб'єктів національної економіки.

Основним завданням інвестиційно-інноваційного забезпечення економічної безпеки національного господарства є пошук, залучення та ефективне використання фінансово-інвестиційних ресурсів для проведення його суб'єктами науково-дослідних та проектно-конструкторських робіт з метою активізації широкої інноваційної діяльності в межах забезпечення ефективного господарювання та зміцнення економічної безпеки держави.

Відповідно, інноваційна діяльність вітчизняних підприємств має бути різносторонньою, забезпечувати покращення функціональних характеристик економічної безпеки його суб'єктів, а через це й структурних елементів економічної безпеки держави (рис. 2).

Рис. 2. Роль інвестиційно-інноваційного забезпечення економічної безпеки національного господарства

Розроблено автором

Відтак, на основі ідентифікації напрямів інноваційної діяльності та її завдань на рівні господарюючих одиниць, а також структуризації складових безпеки можна стверджувати про комплексність і важливість проблеми формування інвестиційно-інноваційного забезпечення

економічної безпеки національного господарства як основної складової економічної безпеки держави.

Висновки. Через вплив на більшість функціональних складових економічної безпеки суб'єктів господарювання, забезпечення інвестиційно-інноваційної активності підприємств є позитивним наслідком зміцнення складових економічної безпеки держави, передусім макроекономічної, виробничої, фінансової, інвестиційної, науково-технологічної, зовнішньоекономічної, енергетичної, екологічної. Отже, роль інвестиційно-інноваційного забезпечення в системі економічної безпеки як національного господарства, так і держави є доволі визначальною, втім, задля її реалізації необхідна ефективна та виважена державна політика. Подальших досліджень з висвітленої проблеми потребує визначення системи управління інвестиційно-інноваційним забезпеченням в контексті зміцнення економічної безпеки національного господарського комплексу та держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богомолів В. А. Економическая безопасность: Уч. Пособие для ВУЗов / В.А. Богомолів. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 303 с.
2. Буркальцева Д. Д. Інституціональне забезпечення економічної безпеки України : Монографія / Буркальцева Д. Д. – К.: Знання України, 2012. – 347 с.
3. Вечканов Г. С. Економическая безопасность: Уч. Для ВУЗов / Вечканов Г.С. – СПб: Питер, 2007. – 384 с.
4. Інвестиційна безпека перехідних економік в умовах глобальної інтеграції: теоретико-методологічні підстави та прикладні аспекти: Монографія / за ред. В. Андрійчука, М. Флейчук, А. Мокія; НАН України, Ін-т економіки пром.-сті. – Донецьк, 2012. – 324 с.
5. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення: Підручник / За ред. Б. Кравченка. – К.: Кондор, 2002. – 302 с.
6. Семененко І. М. Вплив результатів інноваційної діяльності на економічну стійкість підприємства : автореф. дис. к.е.н. за спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (підприємства машинобудівної та металургійної галузей). – Луганськ: Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2009. – 20 с.
7. Економическая безопасность России: Общий курс: Учебник / Под ред. В.К. Сенчагова. 2-е изд. – М.: Дело, 2005. – 896 с.
8. Юрків Н. Я. Економічна безпека реального сектора економіки України: стратегічні пріоритети і теоретико-методологічні засади забезпечення : Монографія / Юрків Н.Я. – Львів: ПАІС, 2012. – 400 с.